

ETICA ECOLOGICĂ ȘI RELAȚIA SA CU ADEVĂRUL

Prof. Osman BILEN
Universitatea Dokuz Eylul,
Izmir, Turcia

Introducere

În timpurile noastre, îngrijorarea tuturor față de ecologie crește, și astfel, și nevoia pentru o etică ecologică bine fondată. Căutarea de principii etice călăuzitoare, normative și de legătură, merită să reglementeze activitatea ecologică a oamenilor; se speră că acest lucru va duce la o relație mai responsabilă și mai viabilă cu mediul înconjurător natural și social. Dorința de a trăi într-o lume mai sănătoasă și cu mai multă pace și de a lăsa o natură mai bună generațiilor viitoare face parte din îngrijorarea tot mai mare față de problemele ecologice cu care ne confruntăm astăzi.

Sunt mai multe premise ce subliniază abordările etice ale ecologiei. Dat fiind faptul că era în care trăim este caracterizată ca post-metafizică sau post-modernă, în sensul filozofic, orice căutare a eticii ecologice legată de concepția adevărului pare să fie de negăsit. Însă o analiză atentă a preocupării etice față de ecologie ar dezvălui anumite concepții ale adevărului, cu rădăcini metafizice adânci. Acestea ar putea fi enumerate astfel: mai întâi, nevoia de principii călăuzitoare etice pentru un mediu înconjurător uman mai bun presupune ca: a) mediul să fie o unitate luată în discuție astăzi; b) un tot inter-relațional, ale cărui părți componente să fie îmbinate interdependent; c) să fie în el însuși o unitate finită și compozită, care ar putea sau nu să fie dezintegrată decât dacă este păstrată intactă. În al doilea rând, pentru ca un mediu să fie deteriorat, și astfel, să aibă nevoie de îmbunătățiri, acest lucru implică faptul ca el să aibă o valoare estetică inerentă. În al treilea rând, pentru ca mediul să fie respectat, trebuie să aibă o valoare obiectivă și ontologică; în sfârșit, trebuie să aibă o valoare practică pentru oameni. Toate acestea sunt judecați implicite de valoare, a căror fixare reprezintă o concepție de adevăr.

Oricum, concepția de adevăr, definită ca o convenție socială sau coerentă a ideilor, nu este de ajuns pentru o etică ecologică. Conceptul de adevăr trebuie să îndeplinească cerințele alegerilor noastre morale cu privire la mediul înconjurător. Acest concept poate avea un fundament metafizic sau poate deriva din teologii, dar poate servi și ca bază a unei etici ecologice. În cele ce urmează voi discuta despre posibilitatea eticii ecologice cu un

concept al adevărului relativist sau neobiectiv și voi analiza valorile constitutive ale eticii așa cum rezultă din exemple luate din învățăturile etice ale Islamului cu privire la mediul înconjurător.

Tradițiile religioase ale diverselor popoare ale lumii pot ajuta dacă învățăturile lor, în ceea ce privește relația omului cu natura, sunt aduse în lumină și interpretate cu scopul trezirii conștiinței ecologice a omului modern. În paginile următoare vă voi atrage atenția asupra învățăturilor morale ale religiei musulmane, cu relevanță pentru problemele mediului. O teologie ecologică va avea diferite surse: scripturale, științifice și filozofice. Sursele scripturale din teologia musulmană a naturii vor fi clarificate mai târziu; acum voi enumera câteva concepte importante ce derivă din știința contemporană.

1. Definiția termenilor

Mediu înconjurător. În sensul larg al cuvântului, mediul este atât lumea naturală, cât și cea socială în care trăim.

Ecologia. Totalitatea relațiilor, inclusiv relațiile umane, din cadrul naturii, și interdependența fiecărui element din natură se numește ecologie. Ecologia este studiul relațiilor și al mediilor în sistemele echilibrate ce alcătuiesc toată viața, în general.

Adaptarea se referă la un aspect particular al relațiilor ecologice. „Adaptarea umană este procesul prin care omul se folosește efectiv, pentru scopuri productive, de potențialul de energie din habitatul lui”. În acest fel, oamenii dintr-un mediu extrag și folosesc resursele provenite din natură pentru cele necesare supraviețuirii și întreținerii lor (mâncare, adăpost, protecție, creșterea celor mici și tot așa); aceasta este o *strategie de adaptare*. Știința, tehnologia și atitudinile spirituale, mentale și morale pot fi considerate toate părți ale strategiei de adaptare a omului la și împotriva mediului înconjurător.

Mediul înconjurător uman. De aceea, dintr-un punct de vedere ecologic și al mediului înconjurător, definiția mediului implică nu doar participarea interactivă a omului la lumea naturală, dar, pe lângă participarea lui, este prezentă și participarea lumii sociale. Din acest motiv, mediul înconjurător uman înseamnă atât lumea naturală, cât și cea socială în care trăim. Relațiile umane cu natura sunt, mai întâi, felul în care utilizăm și ne folosim de resursele ei și, apoi, aprecierea morală a valorii acesteia de către om, iar în al treilea rând, o apreciere conștientă a ordinii ei, o apreciere estetică a frumuseții ei. Activiștii conservării mediului sunt preocupați de deprecierea și distrugerea naturii în civilizația modernă încă de la începutul erei industriale din secolul al XIX-lea.

Natura ca proces dinamic. De la începutul științei newtoniene a naturii până la sfârșitul secolului al XIX-lea, lumea a fost percepută ca o mașinărie cu un comportament static și mecanic determinat. Din perspectiva materialismului secolului al XIX-lea, Cosmosul și viața au fost considerate nimic mai mult decât accidente, în ultimă instanță, reductibile la materie moartă în mișcare. Din această perspectivă, Universul nu are nici o valoare în sens obiectiv, și nici un scop dincolo de supraviețuirea pe termen scurt și reproducerea pur instinctuală și, în final, mecanică. Căutarea unui reper moral în această lume părea absurdă. O soluție la problema valorii afirmate a naturii în discuția estetică, morală și religioasă despre natură a descoperit în abordarea dualistă că valorile obiective nu există extern, ci există ca un sentiment intern impus naturii de către oameni.

Această soluție de dualism al naturii și valorii este contrară înțelegerii de astăzi a naturii vitale și dinamice. Se știe că natura este un proces de schimbare, evoluție și creație. Acesta este un univers deschis, încă în formare. Totuși, există indeterminare la nivel fizic și biologic și, în același timp, previzibilitate și ordonare. Cu alte cuvinte, natura are limitele și potențialurile proprii. De aceea, este posibil să luăm în serios știința, și totuși, să afirmăm că scopul și valoarea nu sunt o creație umană subiectivă sau fictivă, ci sunt baza asemănării dintre specii. Faptul că ființele umane sunt înrudite cu alte forme de viață poate fi și este afirmat de știință.

Interdependența creaturilor vii. Natura este un tot sau o comunitate inter-relațională. Spre deosebire de perspectiva științifică modernă a naturii, amintită mai sus, acum adoptăm o „privire de ansamblu” pentru a aborda natura ca un ecosistem integral. Acum suntem mai conștienți de interdependențele și reciprocitățile minunate dintre creaturi, lungile lanțuri de hrană ce leagă specii diferite în locuri diferite de pe pământ, complexitatea ciclurilor și a componentelor și echilibrele subtile ce pot fi ușor date peste cap. Mediul și sistemul de menținere a vieții pe pământ nu sunt produsul creaturilor vii. Diversitatea formelor de viață, interdependența și vulnerabilitatea sunt trăsăturile de bază ale lumii naturale.

Relația omului cu natura. Omul este înrudit cu toate creaturile, împărțind cu ele modelul de bază și materialul vieții și participând la același proces de creație de lungă durată. Omul este dependent de plantele ce purifică aerul pe care îl respirăm, ca și de elementele pământului, care purifică apa pe care o bem. Multe religii tradiționale împart aceeași teologie a creației potrivit căreia în compoziția corpului uman aceste elemente sunt prezente. Chiar și cuvântul „uman” vine din latină și înseamnă „care vine din pământ, sol, *humus*”. Deci, un fundament teologic al iubirii față de „natură”, față de „creaturile vii”, față de *biophilia*, ca virtute ce poate fi dezvoltată dintr-o perspectivă religioasă. Nu vom încerca să salvăm ce nu

trăim. Lumea lui Dumnezeu poate fi iubită; un teolog poate găsi multe motive pentru care să se îndrăgostească de natură, mai multe decât poate găsi un om de știință. Religiile tradiționale sunt, de fapt, împotriva ideii că omul este un creator accidental prin intermediul științei și al tehnologiei; sau că lumea naturală este doar un instrument pentru a fi folosit mai departe în proiectele arbitrare ale unei specii fără scopuri. De aceea, trebuie să alcătuim o cosmologie mai coerentă prin intermediul științei, dar și teologia naturii, pentru a instala o stare de uimire și sfântă teamă față de distrugerea naturii.

2. Cosmos în Islam: Valori moral-spirituale și motive ecologice

Conceptul de natură

Coranul, Scriptura musulmană, vorbește despre natură, despre crearea și despre scopul ei mai mult decât despre orice altceva. Face portretul frumoșii ei și al aspectelor minunate ale lumii naturale. Intenția Coranului nu este doar de a descrie cele mai mici detalii ale naturii, ci și să atragă atenția omului asupra răspunderilor lui față de creațiile lui Dumnezeu. Omul trebuie să fie atent față de mediul natural care îl înconjoară, cel apropiat și cel mai îndepărtat, față de atmosferă și spațiu.

Coranul pune accent și pe trăsăturile minunate și frumoase ale lumii naturale, pentru a provoca mintea umană să reflecteze asupra intențiilor lui Dumnezeu în creație. Menționarea frecventă a naturii în Coran pare să servească pentru a aminti următoarele lucruri. Mai întâi, lumea naturii și evenimentele naturale indică existența Creatorului, arată permanența vieții în tensiunea dintre schimbare și temporaneitate, și astfel, posibilitatea unei vieți dincolo de viața naturală. A doua concluzie pe care o oferă Coranul este că scopul creării naturii este de a fi folosită, ca oamenii să beneficieze de ea. În al treilea rând, determină omul să învețe despre natură pentru a nu o exploata pentru beneficii egoiste și de scurtă durată.

Integritatea naturii

Natura nu este contrariul a ceea ce este grațios, sau un eveniment nefericit care tocmai a avut loc. Natura este o creație și un dar din partea Creatorului. În Coran, natura drept creație este perfectă, ordonată și cu un scop; ca dar uman este un bun divin pus în serviciul omului. Scopul divin al creării naturii pentru folosul omului este acela de a-l determina pe om să facă binele și să fie fericit. De aici, cunoscutul anunț divin: „dacă tu nu erai, eu nu aș fi creat planetele”. Această triplă valoare a naturii, ca ordonată, cu un scop și plină de bunătate, caracterizează integritatea naturii.

Ordinea naturii

Dumnezeu este singurul creator al fiecărei ființe, este cauza finală a fiecărui eveniment și scopul a tot ceea ce există. Universul este, de fapt, dezvoltarea legilor divine ale naturii, manifestări ale voinței lui Dumnezeu. De aceea, pentru un musulman, Universul este o scenă vie pusă în mișcare de creativitatea divină și pe care Dumnezeu încă operează activ, determinând și menținând viața Universului. Nu există deci o altă forță care operează în natură, decât legile imutabile ale naturii înfăptuite de Creator. Aceasta înseamnă că nici un alt agent, prin magie, vrăjitorie sau spirite, nu poate interveni în procesul naturii. Astfel, religia musulmană vede întreaga creație supusă unui singur Dumnezeu transcendent și nu permite nici o asociere a sacralului cu natura. Perspectiva teologică a naturii în religia islamică a făcut posibilă „secularizarea” științei naturii. Științele naturale s-au dezvoltat prin înlăturarea oricăror cauze spirituale, fantomatice sau misterioase din natură. Adevărata știință nu trebuie să-l înlătore pe Dumnezeu din Univers, ci să înlătore forțele misterioase atribuite lui, presupuse a acționa arbitrar și neprevăzut. Potrivit perspectivei musulmane asupra naturii, Dumnezeu nu acționează niciodată arbitrar și legile lui sunt imutabile și, deci, previzibile. Este explicat în Coran că „nu veți găsi niciodată excepție la modelele creației lui Dumnezeu și modelele lui (*sunnah*) sunt imutabile” (35:49).

Din moment ce Dumnezeu este cauza ordinii Universului, și nici nu poate fi vorba despre un Haos, ci despre un Cosmos, modelele felului în care lucrează Universul pot fi cunoscute, descoperite prin observație și gândire. Dumnezeu i-a dat deja omului aceste facultăți la creație, cu puterea „de a numi lucruri” (2:7). Știința trebuie să presupună că natura funcționează după modele, deci după un sistem ordonat. Posibilitatea că comportamentul natural este arbitrar, poate extravagant, și că totul este întâmplător face ca nici o știință să nu fie posibilă. Știința este posibilă în baza presupunerii că de fiecare dată este o cauză și că efectul va urma după ea. Dacă omul de știință descoperă o lege adevărată a naturii, înseamnă că, dată fiind aceeași cauză, același efect va avea loc. Astfel, natura, cu modelele ei imutabile, este potrivită și gata pentru observarea și analiza „științifică”. Este la fel și în cazul cauzelor și echilibrelor ecologice. „Priviți creația lui Dumnezeu iar și iar, și mai mult chiar să vedeți dacă găsiți vreo imperfecțiune. Nu veți găsi nici una. Privirea voastră se va întoarce spre voi umilă, dar convinsă” (67:4). Așa cum spune Coranul, natura ni se prezintă printr-un spectacol sublim; în fața echilibrului ecologic complex și fascinant, mintea umană este umilită. Evocă iubire, admirație, apreciere și teamă.

Ordinea naturii nu este doar ordinea cauzelor și efectelor materiale, natura este și un tărâm de finalități. Totul în natură îndeplinește un scop, și astfel, contribuie la balanța și prosperitatea tuturor. Micii oameni din vale, cele mai mici organisme vii din oceane, de la galaxii la stele, de la balene la termite, de la copacii uriași la ciuperci, totul în lume îndeplinește un scop desemnat lui în geneză și dezvoltarea lui, viață și moarte. Toate creaturile sunt interdependente și toată viața naturală își continuă parcursul datorită armoniei perfecte dintre părțile ei. Dumnezeu spune în Coran că „El a dat fiecăruia o măsură potrivită lui” (54:49; de comparat și 19:94; 65:3). Efectele corozive ale exploatării contemporane a naturii au adus la cunoștință amenințarea alarmantă pe care o prezintă pentru echilibrul ecologic. Musulmanii atenți la implicațiile ecologice ale mesajului Coranului au fost conștienți de acest lucru de secole și au invitat toată lumea să se închipuie pe sine ca stând în acest echilibru. Pentru că fiecare ființă umană este o parte a lui ca orice altă creatură.

Unitatea omului cu natura și responsabilitatea lui

Faptul că fiecare element al creației se hrănește cu un altul și un al treilea se hrănește cu el arată o unitate a finalităților, poate cel mai vizibil dintre creaturile mai mari. Același nucleu de finalități domină lumea nevăzută a micro-organismelor, cum ar fi enzimele și algele. Este greu de imaginat sau de observat această legătură în toate dimensiunile ei, dar acest lucru nu o face să fie mai puțin reală. Totuși, mai greu de descoperit sunt modelele de hrănire a vieții vegetale și animale și lanțul de interdependență din activitățile tuturor creaturilor. Cunoștința noastră despre complexitățile ecologiei naturii pare să fie încă redusă. Științele naturale au descoperit multe lucruri, dar au arătat prea puține ca să ne putem imagina sistemul ecologic ca un întreg.

Până recent, știința modernă a naturii a avut succes în mare parte prin izolarea fiecărui segment al naturii pentru a putea analiza fiecare parte separat. Efectul acestei metode pierdea din vedere unitatea și inter-relația lucrurilor. Omiterea întregimii naturii poate părea o problemă trivială dacă este comparată cu câștigurile în precizie în prezicerea evenimentelor naturale și în aplicațiile științei ce duc la dezvoltări tehnologice. Însă aplicarea unei asemenea metode științifice parțiale naturii a cauzat distrugerea unei părți atât de mari din natură și ne-a amenințat cu atâtea crize ecologice. Omul sensibil la problemele mediului recunoaște că numai după această amenințare ne dăm seama că este necesară o abordare a naturii ca întreg. Ideea este că întregul naturii este atât de armonios că nici o parte a ei nu funcționează dacă nu este în conexiune cu celelalte părți. Acum omul este

pus în fața faptului că nevoile umane și resursele ce asigură traiul lui sunt inter-relaționate cu celelalte părți ale lumii, animate sau inanimate, într-un fel pe care practicile științei nu l-au putut înțelege din cauza limitelor proprii impuse.

Nu doar oamenii care studiază științele naturale, poeții, misticii lumii musulmane, ci și oameni din partea de vest a lumii au exprimat o viziune ce include întreaga creație ca o unitate. Poeți ca John Donne au scris: „Nici un om nu formează o insulă întregă singur, /Fiecare om este o parte a unui Continent, o parte principală”. Un musulman din Persia, Shabistari, a scris: „Pentru cel al cărui spirit trăiește în contemplarea viziunii lui Dumnezeu, /întreaga lume este cea mai valoroasă carte a lui Dumnezeu”. Oameni aparținând unor culturi diverse ale lumii musulmane au fost impresionati de-a lungul secolelor de frumusețile naturii, ca reflexii ale mărinimiei lui Dumnezeu, și de frumusețile paradisiului în care oamenii vor fi reîmprospătați și reînnoiți. Literatura misticilor (*Sufis*), în special, este bogată în descrieri ale acestei perspective în care totul este relaționat cu fiecare în parte. Acești *Sufis* acceptă perspectiva conform căreia toate creațiile lui Dumnezeu sunt frați în iubire și armonie. Așa cum scrie unul dintre poeții turci *Sufi*, Yunus Emre, în secolul al XIII-lea:

Cu munții și stâncile
Te invoc pe tine, Dumnezeul meu,
Cu păsările care anunță sosirea dimineții
Te invoc pe tine, Dumnezeul meu,
Cu Isus din cer,
Cu Moise pe Muntele Sinai,
Înălțându-mi privirea,
Te invoc pe tine, Dumnezeul meu¹.

Această abordare a naturii ca inter-relaționare a tuturor și reflexii ale lui Dumnezeu în natură își găsește expresia clară în Coran: „Nu există nici un lucru în cele șapte ceruri și pe pământ și în tot ce este între, care să nu laude gloria lui infinită, însă voi nu reușiți să vedeți felul în care ei îl laudă pe el” (17:44). Într-un alt verset suntem întrebați: „Nu vedeți că în fața lui Dumnezeu se închină în adorație toate lucrurile din ceruri și de pe pământ – soarele, luna, stelele, dealurile, copacii, animalele?” (22:18) Potrivit Coranului, există o slujire ce este scoasă în evidență în Univers. Această teologie sistematică a Cosmosului poate fi dedusă nu doar prin calcule matematice (*husban*, 6:97), ci și prin descoperirea balanței armonioase (*mizan* 55:7) și a funcțiilor lucrurilor (*qadar* sau *taqdir* (54:49; 65:3).

¹ Emre YUNUS, *Selected Poems*, tr. de T. Halman, Ankara 1990, 158.

În această servire a creației, Dumnezeu spune în Coran: „Nu am creat cerurile și pământul și tot ce este între pentru sport, ci le-am creat cu un scop serios, chiar dacă majoritatea lor nu știu” (44:38). Recunoașterea acestei slujiri a creației este posibilă la nivel uman, deoarece omul însuși, ca parte integrantă a vieții naturale, este singura ființă conștientă de sine, cu o dispoziție rațională și etică să facă acest lucru. Ca ființă rațională, omul poate cunoaște natura și descoperi integritatea și valoarea ei. Ca ființă morală, totuși, omul este unul dintre „scopurile serioase” pentru care natura a fost creată. Acest fapt pune pe umerii omului răspunderile protejării și folosirii naturii pentru scopuri bune. Natura este singurul loc în care trăim, dar este și un teatru al activității morale a omului, pentru scopul de a nimici răul și greșeala prin adevăr și valoare (21:18).

La rândul ei, natura este creată gata să primească rezultatele bune ale activităților morale eficiente ale omului și să le ajute în eforturile lor spre perfecțiunea morală. Oamenii care sunt mereu alerți la responsabilitatea îndeplinirii unei asemenea funcții sunt numiți de Coran „buni reformiști” sau „realizatori” ai mediului natural și social. Aceștia au o contribuție la vitalitatea și vioiciunea mediului nostru social și natural. Opusul „re-formistului” (*muslih*) este cel care este descris în Coran ca singurul cu obiceiul să corupă atât natura, cât și societatea. Cât despre distrugerea naturii de către asemenea oameni, Coranul avertizează: „Corupția apare pe mare și pe uscat din cauza a ceea ce au făcut mâinile omului, și astfel, poate el îi va face să guste o parte din ceea ce au făcut, pentru ca ei să se întoarcă (de la rău și corupție)” (30:41).

Indiferența față de problemele ecologice și față de distrugerea naturii este în ea însăși o trădare a încrederii pe care Dumnezeu o are în oameni și este o renunțare la datoria de urmaș pe care Dumnezeu i-o dă omului. Făcând astfel omul se închide în fața lui Dumnezeu care se oferă prin mărinimia naturii, în folosirea naturii de către om pentru scopul perfecțiunii estetice și morale, și nu pentru exploatare și corupție. Această temă a corupției pe pământ ocupă un loc central în Coran. Aceste versuri nu scapă atenției cititorilor atenți. Un comentator al Coranului scrie:

Corupția tot mai mare și distrugerea mediului natural înconjurător, atât de minunat – chiar dacă doar parțial deocamdată – demonstrată în timpul nostru, este aici predicată ca „un rezultat a ceea ce mâinile omului au făcut”... așa autodestructiv – din cauza inventivității materialistice și a activității frenetice care acum amenință omenirea cu dezaastre ecologice de neimaginat mai înainte².

Prima semnificație a corupției (*fasad*) este putrefacția și decăderea biologică. „Mâinile care corup” sunt doar instrumentele externe ale oamenilor

---

² M. ASAD, *The Message of the Qur'an*, Gibraltar 1980, 623.

corupți moral. Indiferența în fața efectelor corozive ale activităților noastre în natură și corupția încep din viața interioară a omului, adică din viața lui morală; acestea se extind la ordinea socială și eventual la cea naturală. În limbajul Coranului, corupția rezultă din activitățile aceluși om „care oricând triumfă, aleargă răspândind corupția și distrugând recoltele și copiii. Însă Dumnezeu nu iubește corupția” (2:205).

Toate speciile animale sunt descrise în Coran drept „comunitățile semenilor”. Este scris: „Nici o creatură nu se târăște pe pământ, nici o pasăre nu zboară cu două aripi, ci sunt națiuni ca și voi” (6:38).

Tot astfel, oamenii de știință ai naturii musulmani medievali au acordat o atenție deosebită locului plantelor și animalelor în ierarhia cosmică, genezei și dezvoltării lor. Au considerat că natura ilustrează, în multe privințe, puterea și înțelepciunea Creatorului. Istoricii naturii musulmani au încercat să înțeleagă comportamentul acestor creaturi, în ceea ce privește facultățile cu care au fost înzestrate pentru funcțiile vitale. Împărtășind părerea că toate lucrurile vii și că plantele și animalele au suflete proprii, ei au arătat dificultatea considerării plantelor și animalelor ca „mașinării”, părți ale unui univers mecanic. Este interesant de observat că un scriitor medieval vorbește chiar despre învierea plantelor în „Ziua Învierii”³.

Autorii lucrării *Resail al-Ikhvan al-Safa* au o secțiune specială dedicată povestirii în care animalele se luptă cu omul asupra dreptului de a se folosi de ele pentru scopurile proprii. Animalele refuză pretenția totală a omului de superioritate, demonstrând calitățile și virtuțile lor spirituale și trupești. Numai după ce realizează că printre oameni există și câțiva înțelepți și oameni deștepți ce cunosc scopurile întregii creații, animalele sunt de acord să se supună, în sfârșit, omului⁴.

Răspunderea omului de a proteja mediul înconjurător

Omul este dependent de natură pentru satisfacerea necesităților de bază ale vieții. Producția implică extragerea materialelor, iar producătorii se folosesc de forțele naturii. Fie că producția este din agricultură sau din industrie, această utilizare a naturii trebuie să fie responsabilă. Depinde de societate, care acționează prin organele ei, să reglementeze folosirea naturii pentru a îndeplini această cerință de răspundere. Răspunderea nu implică nici risipa, nici extravaganta. Coranul îi numește vinovați de ambele pe „asociații Satanei” (17:27). Le impune musulmanilor să folosească natura în măsura în care se pot justifica în ceea ce privește nevoia umană.

³ Sadra MOLLA, *Risale fi al-Hashr*, citat în S. Nasr HUSSEIN, *Islamic Life and Thought*, State University of New York Press, Albania 1981.

⁴ *Dispute between Man and the Animals*, tr. de J. Platts, Londra 1869.

Această răspundere cere să nu fie făcută nici o pagubă naturii în timpul procesului în care este folosită de către om. Deoarece forțele și materialele naturale sunt daruri ale lui Dumnezeu către om, nu suntem posesorii lor. Este vorba doar despre o permisiune de a le folosi pentru scopurile adecvate.

Natura este conacul lui Dumnezeu, iar omul este aproape chiriașul. Acest dar trebuie redat Creatorului la moarte sau la pensie, îmbunătățit și dezvoltat prin producția omului. Ce poate face omul, cel puțin, este să o returneze intactă așa cum a primit-o. Coranul exprimă această răspundere, reafirmând că „tot ce este în creație se va întoarce la Dumnezeu” (11:123; 2:210; 28:39; 5:48).

Abuzurile față de natură în procesul producției sunt diametral opuse eticii musulmane de producție, și sunt condamnate în termeni clari. Operațiunile de producție trebuie să fie inocente și pure de la început și până la sfârșit. Nici plantele, nici animalele, nici oamenii nu trebuie să fie răniți în timpul acestui proces. Dacă mediul suferă stricăciuni, trebuie compensat. Omul este tutorele naturii și este obligat să-l aducă pe cel care abuzează în fața legii, așa cum trebuie să răspundă pentru faptele lui și în fața societății și a statului.

Într-adevăr, Islamul pare să privească fiecare act ca fiind capabil să se adauge, fie și într-o mică măsură, la totalul valorilor Cosmosului, ca un act de venerație, ca un serviciu făcut lui Dumnezeu, desigur, doar dacă este îndeplinit de dragul lui. Conceptul de serviciu adus lui Dumnezeu este principiul potrivit căruia omul devine capabil să transforme pământul într-o livadă în care omul trebuie să-și găsească hrana și plăcerea. Coranul afirmă că Dumnezeu a creat lumea pentru om și, deci, tot ce se află în natură este spre folosul și plăcerea omului. Pământul, mările, râurile, munții, chiar și stelele și cerurile, Soarele și Luna, toate au fost create spre folosul și plăcerea estetică a omului.

Coranul atrage atenția asupra acestei plăceri. „Și am decorat cerul și l-am făcut frumos ca omul să se bucure de el” (15:16). „Am plantat pe pământ câte o pereche din tot ce este frumos” (22:5). „Dumnezeu a făcut să fie în serviciul vostru tot ce se află în cer și pe pământ. În acestea se află semne pentru cei care gândesc și raționează” (45:13). „Dumnezeu este cel care a făcut pământul supus designului și acțiunii voastre. Răspândiți-vă deci pe pământ, hrăniți-vă din mărinimia lui Dumnezeu și amintiți-vă că la el vă veți întoarce” (67:15).

Poluarea Pământului sau ruinaresc resurselor lui este opusul scopului pentru care Dumnezeu l-a lăsat pe om pe Pământ, spre a-l dezvolta și revitaliza spre mai bine.

Dumnezeu v-a dat casele voastre ca locuri de odihnă și liniște; blănuri, lână și piei de animale ca materiale pentru îmbrăcămintea și corturile voastre, din care să trageți alte avantaje în timpul vieții voastre pe pământ... Dintre creaturile lui, Dumnezeu v-a dat pentru umbra voastră adăpostul munților. V-a creat îmbrăcămintea să vă protejeze de căldură și armuri să vă protejeze de violență. În acest fel trimite Domnul binecuvântările lui asupra voastră, ca voi să vă supuneți (lui) (16:80-81).

V-a dat putere să cultivați câmpiile (Pământului), să construiți palate și să sculptați munții. Amintiți-vă de darurile făcute vouă de către Dumnezeu. Nu împânziți corupția și nu poluați pământul (7:74).

V-a creat din țărână și a stabilit ca voi să dezvoltați pământul după planul lui (*isti'mar*) (11:61).

Dumnezeu a făcut marea supusă vouă, ca voi să extrageți carne din ea să vă hrăniți, bijuterii frumoase pe care să le purtați, și ca vapoarele să o traverseze să vă aducă mărinimia lui. De aceea, să fiți recunoscători (16:14).

O, copii ai lui Adam, priviți-vă podoabele în orice loc de închinare, mâncați și beți, însă nu exagerați! Dumnezeu nu-i iubește pe cei care depășesc limitele (7:31).

Natura nu este proprietatea omului; este un dar al lui Dumnezeu. Deși natura a fost creată spre folosul și plăcerea omului, această stăpânire i-a fost dată de Dumnezeu și pentru scopurile stabilite de Dumnezeu. Omul are și datoria evidentă de a avea grijă de proprietatea Stăpânului, unde este chiriaș. Dreptul lui de a se folosi și de a beneficia de pe urma naturii nu-i dă dreptul să distrugă și să ruineze echilibrul ei ecologic. Acest drept uman de a folosi natura pentru plăcerea lui este un drept individual, pe care Dumnezeu îl reînnoiește la nașterea fiecărei persoane. Nu este nici un drept delegat, nici unul ereditar, și, de aceea, nu împuternicește omul să prezică viitorul altor oameni de a se bucura de natură. Omul este administratorul întregii creații – într-adevăr, un participant la actul divin al creației. El trebuie să redea natura lui Dumnezeu într-o stare mai bună decât era atunci când a primit-o.

Ordinea naturii este receptivă la schimbările pe care omul le poate face după pofta inimii. Natura este flexibilă, capabilă să sufere intervenții în lucrările ei, capabilă să suporte răstăcirea nucleului cauzal al faptelor omenști. Nici o zonă sau țărâm al naturii nu este dincolo de raza de acțiune a omului. Pământul, cerul, mările, cu tot ceea ce cuprind, sunt ale omului, ca el să le exploreze și să le folosească pentru utilitate, plăcere și confort sau ca să le contemple. Toată creația este la dispoziția omului, iar modul în care se folosește de ea depinde de el. Însă nu poate fugi de răspunderile față de întreaga creație.

Practici de protecție ecologică

Există mai multe numere de rapoarte cu privire la sfatul și practica de protecție ecologică a profetului Mahomed. A transformat respectul și protecția mediului în caritate religioasă. A spus: „Oricine plantează un copac din care să se hrănească oamenii, animalele domestice și bestii sălbatice sau păsările, aceasta va fi caritate, și el va merita răsplata carității”⁵.

Potrivit unor rapoarte de încredere, la întoarcerea dintr-o expediție, când profetul Mahomed s-a apropiat de Medina, a arătat spre oraș și l-a implorat pe Dumnezeu:

O, Doamne, așa cum profetul Abraham a consacrat vecinătatea orașului Mecca zonă interzisă și protejată, și eu declar Medina zonă consacrată și interzisă. Zona dintre două stânci din jurul orașului este o zonă protejată! Copacii nu trebuie tăiați, animalele de pradă nu trebuie vâdate, iarba nu trebuie tunsă, iar frunzele copacilor nu trebuie adunate⁶.

Pe lângă Medina, se știe că Profetul a mai declarat Valea Taif ca parc natural protejat. „Nici copacii, nici tufișurile Văii Taif nu trebuie distruse, animalele de pradă nu trebuie vâdate. Oricine încalcă aceste reguli trebuie arestat”⁷.

Unul dintre cele cinci ritualuri religioase musulmane, pelerinajul, are multe aspecte legate de mediul înconjurător. În timpul sezonului pelerinajului, în zona interzisă Kaabah nici un lucru viu nu poate fi ucis sau distrus. Potrivit tradiției, orașul Mecca a fost sfințit de profetul Abraham. Uciderea oricărei ființe vii în acest oraș a fost interzisă în unele luni ale anului, iar purtarea războaielor era împotriva legii în aceste luni, deși care dintre lunile anului erau sfinte a fost un lucru disputat între arabii din acea vreme. În Islam, tradiția este continuată, cel puțin, în timpul pelerinajului.

Am menționat că profetul Islamului a stabilit cel puțin trei zone naturale și parcuri naturale protejate în jurul orașelor Mecca, Medina și Taif. Tot el a dat și sfaturi bune oamenilor cu privire la protecția mediului înconjurător. Iată câteva exemple:

Plantați un arbust, dacă aveți, chiar și la sfârșit, când nu mai aveți decât ultimul moment⁸.

Oricine plantează un copac va fi răsplătit doar dacă copacul va da roade⁹.

⁵ *Sahih al-Muslim, Musaqat*, 7,8,10.

⁶ *Bukhari, Jihad*, 71; *Muslim, Hajj*, 458, 464; *Abu Davud, Manaseq*, 96.

⁷ M. HAMIDULLAH, *al-Wasaik al-Siyasiyya*, Beirut 1969³, 236-238.

⁸ AL-MUNAWI, *Fayz al-Qadir*, 3/30; BUKHARI, *al-Adab al-Mufrad* (Cairo, 1379), 168.

⁹ AL-MUNAWI, *Fayz al-Qadir*, 5/480.

Oricine păzește și cultivă un pământ părăsit, sterp și arid va fi răsplătit de Dumnezeu și va fi trecut în condica lui doar dacă oamenii și animalele vor beneficia de pe urma îmbunătățirii aduse pământului¹⁰.

Oricine ucide fie și o vrabie fără un motiv întemeiat va răspunde în fața lui Dumnezeu în Ziua Judecării¹¹.

A interzis, de asemenea, distrugerea cuiburilor de păsări și spargerea ouălelor¹².

Răspunderile nu pot fi limitate la răspunderile noastre față de alți oameni, ci includ și datoriile noastre față de toate ființele vii. Profetul Mahomed a avertizat odată că, în ziua Judecării de Apoi, o anumită persoană va fi aruncată în iad pentru că a legat sus un animal cu o sfoară, fără a-i da mâncare sau apă, astfel cauzând moartea bietului animal. Iarăși, profetul vorbește despre pedeapsa divină a celor care nu și-au îndeplinit datoria chiar și față de animale, nu le-au dat hrană suficientă, sau le-au încărcat peste puterile lor etc. Profetul a interzis chiar și tăierea copacilor fără a fi necesară.

Concluzie

Pentru musulmani sau pentru oricine ține la mediul înconjurător, modelul unei naturi unde să putem trăi și de care să ne putem bucura poate fi găsit în descrierea paradisului făcută în Coran, ca destinație finală a vieții după moarte. Puritatea și serenitatea locului descris ca paradis are relevanță pentru perspectiva umană asupra mediului înconjurător. Ar trebui să dăm atenție referințelor frecvente din revelațiile divine despre paradis ca scenă exemplară a locuințelor senine și pure, necorupte, asemănătoare naturii. Se spune: „Cine a interzis ornamentele (delicatețile, lucrurile frumoase) pe care Dumnezeu le-a dat slujitorilor lui? Ele aparțin în lumea aceasta celor care cred în el. Și ei se vor bucura de ele încă o dată în puritate în cealaltă lume” (7:31-32).

Satisfacerea instinctelor și a dorințelor în această lume, pentru un credincios conștient, este o „gustare” a bucuriilor paradisului din lumea de după, dacă el continuă să-și îndeplinească răspunderile. Dincolo de descrierile escatologice ale lumii de după, presupune în mod clar muncă ce onorează, succes și realizări în transformarea naturii. Ar fi prea optimist să facem lumea în care trăim un paradis pentru toți cei care sunt și care vor trăi în ea. Este posibil prin efort și speranță. Coranul atrage atenția asupra acestei paralele între viața naturală și viața în lumea de după în paradis, și

¹⁰ AL-MUNAWI, *Fayz al-Qadir*, 6/39.

¹¹ *Dharemi*, 2/11

¹² ABU DAVUD, *Janaiz*, 1; BUKHARI, *al-Adab al-Mufrad*, 139.

ne invită să ne gândim dacă este posibil să le facem la fel. Iată întrebarea ce exprimă acest lucru: „I-ar plăcea vreunuia dintre voi să aibă o grădină de palmieri și viță-de-vie, cu râuri curgătoare, cu tot felul de fructe... apoi un vânt puternic o lovește, și totul este ars de foc? Astfel, Dumnezeu va face clare semnele ca voi să vă gândiți” (2:266).

Aceasta este o întrebare foarte importantă, cu multe implicații ecologice. Pentru că aici, acest paradis lumesc este descris și ne invită să ne imaginăm că, dintr-odată, acest paradis este distrus de foc. Cine nu ar fi trist dacă o asemenea calamitate s-ar abate asupra proprietății lui? Astfel, Dumnezeu atrage atenția tuturor oamenilor, în Coran, asupra valorii protejării naturii, de a o păstra curată și de a o face un loc bun în care să locuiască toți.